

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Marty Moskal

na temat: „Motywacja żołnierzy do pełnienia służby w Sojuszniczym Dowództwie Sił Powietrznych NATO jako element kształtujący bezpieczeństwo międzynarodowe”

1. Ocena wraz z uzasadnieniem, czy rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora w określonej dyscyplinie albo dyscyplinach.

Współczesne bezpieczeństwo międzynarodowe jest wynikiem złożonych procesów politycznych, społeczno-kulturowych, jak również technologicznych, w których kluczową rolę odgrywają struktury wojskowe i ich zdolność do skutecznego działania. Sojusznicze Dowództwo Sił Powietrznych NATO pełni istotną funkcję w zapewnianiu bezpieczeństwa zbiorowego państw członkowskich, integrując planowanie, dowodzenie oraz operacyjne wykorzystanie zdolności powietrznych. Jednak efektywność tych struktur nie zależy wyłącznie od sprzętu i procedur — centralnym elementem pozostają ludzie: żołnierze, których motywacja do służby determinuje gotowość, jakość wykonywanych zadań oraz odporność na wyzwania kryzysowe. Jak pisze Doktorantka, kwestia motywacji żołnierzy do służby „(...) jest nieodzownym elementem skuteczności sił zbrojnych i szerzej – systemu bezpieczeństwa narodowego oraz międzynarodowego. Motywacja wpływa bezpośrednio na gotowość bojową, morale, dyscyplinę oraz zdolność do działania w warunkach wysokiego stresu i zagrożenia życia. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że dobrze zmotywowany personel wojskowy jest bardziej odporny psychicznie, lepiej funkcjonuje w zespołach oraz szybciej adaptuje się do dynamicznie zmieniającego się środowiska operacyjnego. Niska motywacja może natomiast prowadzić do obniżenia efektywności operacyjnej, wzrostu rotacji kadr i trudności w realizacji zadań obronnych.” Mając na uwadze powyższe za zasadne należy uznać, że podjęty w rozprawie doktorskiej problem z punktu oczekiwań społecznych jest niezwykle istotny, a z naukowego punktu wymagał rozstrzygnięć, m.in. co do określenia hierarchii ważności czynników motywacyjnych żołnierzy wybranych krajów członkowskich NATO do pełnienia służby

wojskowej w bazie lotniczej w Ramstein. Ponadto recenzowana dysertacja może stanowić istotne uzupełnienie dotychczasowego stanu wiedzy w obszarze komparatystyki czynników motywacyjnych żołnierzy polskich do pełnienia służby wojskowej z czynnikami motywacyjnymi występującymi wśród personelu wojskowego innych armii. Podkreślić również należy aktualność podjętej problematyki wynikającą m.in. z agresji zbrojnej Federacji Rosyjskiej na Ukrainę oraz ze wzmożonych działań liderów światowych na rzecz wzmocnienia wschodniej flanki NATO jako elementu kształtującego bezpieczeństwo międzynarodowe. Wybór tematu rozprawy i sposób jego ujęcia nie jest zatem przypadkowy.

Praca obejmuje 307 stron, w tym 260 stron tekstu podstawowego, 17 stron bibliografii, 8 stron wykazu rysunków i tabel oraz 20 stron załączników. Składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów oraz zakończenia. Integralną jej część stanowi wymieniona bibliografia oraz załączniki.

Rozdział pierwszy *Podstawy metodologiczne* wskazuje na posiadanie przez Autorkę uszeregowanej wiedzy na temat metodologii prowadzenia badań naukowych. Autorka przyjęła, że proces badawczy, o którym szerzej pisze w podrozdziale 1.5 *Organizacja i przebieg badań*, postrzegany jako całościowy schemat działań, które podejmuje się w celu wytworzenia wiedzy, będzie się składał z kilku etapów. Stąd też w rozdziale tym został określony m.in. przedmiot badań, jego cele, w tym cel poznawczy i cel użytkowy, jak również został sformułowany główny problem badawczy oraz pytania szczegółowe, a także została postawiona hipoteza główna oraz hipotezy przyporządkowane do poszczególnych pytań szczegółowych. Ponadto przedstawiono metody, techniki i narzędzia badawcze. Zaznaczyć należy, że wymienione kwestie metodologiczne zostały poprzedzone „genezą problemu badawczego”.

Część merytoryczną pracy rozpoczyna rozdział drugi *Charakterystyka bezpieczeństwa we współczesnych uwarunkowaniach*, w którym Doktorantka skupiła się na zagadnieniach teoretycznych dotyczących etymologii i typologii pojęcia „bezpieczeństwo”, jak również na czynnikach, które kształtują bezpieczeństwo. Rozważania rozdziału drugiego kończy próba określenia roli i miejsca Polski w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego.

Motywacja żołnierzy do służby stanowi złożony konstrukt, kształtowany przez

kombinację czynników wewnętrznych i zewnętrznych, które wpływają na ich zaangażowanie, efektywność i gotowość do działania. Jak wynika z badań żołnierze zmotywowani wewnętrznie są bardziej odporni na przeciążenie stresem, wykazują wyższą lojalność organizacyjną oraz są mniej podatni na wypalenie zawodowe. Stąd też w rozdziale trzecim *Identyfikacja teoretycznych podstaw motywacji* Doktorantka opisała motywację w ujęciu psychologicznym i socjologicznym, a także przedstawiła specyfikację motywacji żołnierzy – polskich, amerykańskich i niemieckich do pełnienia służby wojskowej.

Kolejny, czwarty rozdział *Czynniki motywacyjne* został poświęcony czynnikom motywacyjnym stosowanym w armiach polskiej, amerykańskiej i niemieckiej. Doktorantka we *Wstępie* (s. 11) pisze: „Czwarty rozdział poświęcony jest czynnikom motywacyjnym – ekonomicznym, społecznym i psychologicznym (...) Obok czynników motywacyjnych natury psychologicznej w naukach o bezpieczeństwie zostały zaprezentowane czynniki motywacyjne w ujęciu socjologicznym.” Przy czym całość rozważań, prócz „wprowadzenia do rozdziału” dotyczy ekonomicznego aspektu czynników motywujących żołnierzy wybranych państw do służby wojskowej. Natomiast we „wprowadzeniu do rozdziału” zostały przedstawione jedynie teoretyczne aspekty motywowania, z uwzględnieniem klasyfikacji czynników motywujących ze szczególnym uwzględnieniem również motywatorów płacowych. Ekonomiczny wymiar czynników motywacyjnych jest niewątpliwie istotny, nie mniej jednak w ocenie recenzenta należałoby rozszerzyć zakres przedmiotowego rozdziału o wskazane we wstępie, a nie zawarte w rozdziale, pozostałe czynniki motywacyjne. Ponadto należałoby rozważyć, czy tzw. wprowadzenie do rozdziału nie powinno stanowić samodzielny podrozdział.

Rozdział piąty *Motywacja żołnierzy zawodowych do pełnienia służby wojskowej* zawiera prezentację wyników badań uzyskanych z wykorzystaniem metody sondażu diagnostycznego w postaci techniki ankiety. Prezentacja wyników badań osiągniętych za pomocą metody sondażu diagnostycznego została uzupełniona podrozdziałem, w którym Doktorantka przedstawiła wnioski z przeprowadzonych badań.

W Zakończeniu Doktorantka odnosi się do sformułowanych problemów badawczych oraz postawionych do nich hipotez, osiągając przy tym założone cele oraz weryfikując elementy głównej hipotezy. Należy zaznaczyć, że w wyniku przeprowadzonych badań naukowych zostały opracowane wnioski, będące kolejnym krokiem w dziedzinie

pozyskania wiedzy użytecznej i naukowej, pozwalającej na wykorzystanie rezultatów badań w motywowaniu żołnierzy do pełnienia służby wojskowej.

Podsumowując, rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną mgr Marty Moskał w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie.

2. Ocena wraz z uzasadnieniem, czy rozprawa doktorska wykazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez osobę ubiegającą się o nadanie stopnia doktora.

W procesie poznania naukowego istotne jest właściwe określenie procedury badawczej. Wymagane jest zatem zidentyfikowanie sytuacji problemowej, przedmiotu badań, postawienie problemów badawczych i hipotez oraz określenie celu poznania naukowego. W recenzowanej rozprawie Autorka do rozstrzygnięcia problemu zastosowała metodę naukową, której główne składniki dostrzega się w opisie procedury badawczej zawartej w rozdziale pierwszym *Podstawy metodologiczne*.

W procesie badań Doktoranta określiła przedmiot badań, wskazała cele badań w rozbiciu na cel poznawczy i użyteczny, a także sformułowała główny problem badawczy i pytania szczegółowe, do których postawiła hipotezę główną oraz hipotezy przyporządkowane do poszczególnych „problemów szczegółowych” (s. 22), gdyż takiego określenia używa Doktorantka w odniesieniu do pytań szczegółowych, o których pisze na s. 21. Wymienione czynności badawcze zostały poprzedzone przedstawieniem sytuacji problemowej.

Doktorantka zasadnie uznała, że rozwiązanie głównego problemu badawczego, który został sformułowany w postaci pytania: „Jakie czynniki motywacyjne wpływają na pełnienie służby wojskowej żołnierzy w Sojusznym Dowództwie Sił Powietrznych NATO w kontekście bezpieczeństwa międzynarodowego?” – wymaga rozwiązania problemów szczegółowych, które również zostały określone w formie pytań:

1. Jak kształtowane jest bezpieczeństwo międzynarodowe?
2. Jak w teorii identyfikowana jest motywacja żołnierzy do pełnienia służby wojskowej w systemie bezpieczeństwa?
3. Jak narodowość żołnierzy wpływa na poziom ich motywacji do służby w HQ AIRCOM i na hierarchię czynników motywacyjnych?

4. Jak podobieństwa i różnice w strukturze czynników motywacyjnych występujących wśród żołnierzy polskich, niemieckich i amerykańskich pełniących służbę w HQ AIRCOM w Ramstein przejawiają się/znajdują odzwierciedlenie w ich samoocenie poziomu motywacji?

Za prawidłowo określoną należy uznać hipotezę główną. Jednocześnie hipotezy cząstkowe zostały postawione w oparciu o problemy szczegółowe, zatem nastąpiła korespondencja problemów szczegółowych z hipotezami cząstkowymi. Przy czym wątpliwości recenzenta budzi rozbudowana forma konstruowania hipotez H2 i H4 przyporządkowanych do problemów szczegółowych 2 i 4.

W trakcie procesu badawczego Autorka zastosowała zarówno teoretyczne, jak i empiryczne metody badawcze. Teoretyczne metody badawcze posłużyły głównie do przygotowania rozdziałów drugiego, trzeciego i czwartego, w których kluczową rolę odegrała metoda analizy literatury przedmiotu, dzięki której uzyskane zostały teoretyczne podstawy dotyczące motywacji i czynników motywacyjnych. Cenny materiał badawczy wniosły do rozprawy wyniki badań z wykorzystaniem empirycznych metod badawczych, m.in. z wykorzystaniem metody sondażu diagnostycznego w postaci techniki ankiety. Charakterystyczna polaryzacja działania w realizacji procesu badawczego spowodowała, że jako narzędzie badawcze skonstruowano kwestionariusz ankiety. Jak pisze Doktorantka na s. 26: „W dysertacji zastosowano dobór celowy (nieprobabilistyczny) na podstawie znajomości parametrów danej populacji (polskich, amerykańskich, niemieckich żołnierzy pełniących służbę w HQ AIRCOM). (...) W doborze celowym nie musi być zachowany wymóg reprezentatywności, istotna jest nietypowość danych zbiorowości w celu poznania ich problemów i faktów.” W literaturze na temat metody sondażu diagnostycznego podkreśla się, że przy badaniach reprezentacyjnych badacz powinien dążyć do próby jak najwierniej odzwierciedlającej strukturę badanej populacji. Proszę zatem w trakcie obrony uzasadnić wykorzystanie doboru celowego w ramach zastosowanej techniki ankiety, a następnie porównać znaczenie uzyskanych wyników badań otrzymanych poprzez zastosowanie doboru nielosowego w postaci doboru celowego z wynikami uzyskanymi w ramach badań przy doborze losowym respondentów w zakresie ich wpływu na reprezentatywność statystyczną dla całej populacji.

Ponadto Doktorantka pisze (s. 30), że „ma świadomość, że ograniczona liczba żołnierzy mogła wpłynąć na wiarygodność statystycznych wniosków. Mała próba mogła ograniczyć moc statystyczną analiz i uniemożliwić uogólnienie wyników.” Proszę zatem w trakcie obrony o ocenę wiarygodności przeprowadzonych badań z wykorzystaniem metody sondażu diagnostycznego w postaci techniki ankiety dla rozwiązania głównego problemu badawczego.

Refleksję naukową wzbudza podrozdział 1.6 *Ograniczenia badań i implikacje dla praktyki* recenzowanej dysertacji. Mianowicie Doktorantka pisze (s. 29): „W opracowaniu rozprawy doktorskiej w temacie „Motywacja żołnierzy do pełnienia służby w Sojusznicznym Dowództwie Sił Powietrznych NATO jako element kształtujący bezpieczeństwo międzynarodowe” można natknąć się na pewne ograniczenia badań.”, do których w ocenie recenzenta zalicza m.in.:

- „Porównywanie czynników motywacyjnych między różnymi krajami było skomplikowane ze względu na różnice w kontekście społecznym, ekonomicznym i historycznym. Istnienie różnych podejść teoretycznych do motywacji oraz zróżnicowane podejścia badawcze mogą sprawić trudności w interpretacji i porównywaniu wyników.”
- „(...) konieczność tłumaczenia materiałów badawczych z różnych języków, zwłaszcza gdy analizowane były badania naukowe z różnych krajów, stanowiło dodatkową trudność.”
- „Można wymienić także kilka potencjalnych problemów związanych z testowaniem hipotez i analizą statystyczną.”

Mając na uwadze powyższe, proszę w trakcie obrony o wyjaśnienie co Doktorantka rozumie przez pojęcie „ograniczenia badań” oraz wskazać te ograniczenia, które zostały uwzględnione w ramach prowadzonych badań naukowych.

Zwrócić uwagę należy również na brak jednolitości przy konstrukcji rozdziałów, gdyż rozdziały drugi, czwarty i piąty posiadają tzw. wprowadzenie do rozdziału, natomiast pierwszy i trzeci nie zawierają takiego wprowadzenia. Dodatkowo Doktorantka we wprowadzeniu do rozdziału drugiego pisze (s. 32): „Przeprowadzone na potrzeby rozdziału badania naukowe miały na celu rozwiązanie szczegółowego problemu badawczego zawartego w pytaniu: Jak kształtuje się bezpieczeństwo międzynarodowe?”, natomiast

w kolejnych rozdziałach nie znajduje się odniesienie do pozostałych szczegółowych problemów badawczych. Ponadto rozważania rozdziału piątego kończą się tzw. *Podsumowaniem*, które w ocenie recenzenta powinno stanowić albo uzupełnienie podrozdziału 5.2 albo *Zakończenia*.

Podsumowując, Autorka rozprawy poprawnie skonstruowała warstwę metodologiczną dysertacji, co wykazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez mgr Martę Moskał, aczkolwiek nie ustrzegła się drobnych błędów, które nie mają wpływu na końcową, pozytywną ocenę.

3. Ocena wraz z uzasadnieniem, czy rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej.

Za najbardziej wartościowy materiał recenzowanej rozprawy zasadne jest uznać rozdział piąty *Motywacja żołnierzy zawodowych do pełnienia służby wojskowej*, który zawiera prezentację wyników badań uzyskanych z wykorzystaniem metody sondażu diagnostycznego w postaci techniki ankiety skierowanej do żołnierzy polskich, niemieckich i amerykańskich pełniących służbę w HQ AIRCOM w Ramstein. Przy czym niedosyt recenzenta budzi brak charakterystyki respondentów, gdyż dopiero na podstawie analizy tabel zawartych w rozdziale piątym można określić ich liczbę na poziomie: 18 (polscy żołnierze), 62 (niemieccy żołnierze) oraz 159 (amerykańscy żołnierze). Proszę zatem w trakcie obrony o uzasadnienie tak dobranej liczby respondentów.

Prezentacja wyników badań osiągniętych za pomocą metody sondażu diagnostycznego została z kolei uzupełniona wnioskami, zawartymi w odrębnym podrozdziale. Analiza wyników badań wskazuje, że istotne różnice w poziomie motywacji do pełnienia służby wojskowej są zależne od narodowości badanych żołnierzy. „Polscy żołnierze są głównie motywowani przez indywidualne cele, uznanie, relacje społeczne oraz wynagrodzenia i premie. Niemieccy żołnierze cenią wsparcie zespołowe, uznanie, poczucie misji, satysfakcję z pracy oraz stabilność zatrudnienia. Amerykańscy żołnierze są przede wszystkim motywowani przez wynagrodzenia, premie, awanse i rozwój zawodowy, a także przez satysfakcję osobistą i obowiązek. W bazie lotniczej w Ramstein polscy żołnierze koncentrują się na sukcesie indywidualnym i uznaniu, niemieccy na wsparciu zespołowym i misji, a amerykańscy na wynagrodzeniach i awansach.” (s. 256)

W efekcie podjętego trudu naukowego Autorka osiągnęła założone cele badawcze mianowicie wskazała czynniki motywujące do pełnienia służby wojskowej żołnierzy polskich, amerykańskich i niemieckich w ramach Sojuszniczego Dowództwa Sił Powietrznych NATO w Ramstein, wykazując przy tym ich znaczenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego, a także opracowała hierarchię ważności tych czynników. Wyniki przeprowadzonych badań naukowych umożliwiły nie tylko empiryczną weryfikację hipotez roboczych, ale także ocenę, w jakim stopniu czynniki motywacyjne determinują efektywność służby wojskowej w międzynarodowych strukturach bezpieczeństwa. Tym samym pozwoliły one na pełniejsze zrozumienie zależności pomiędzy motywacją żołnierzy a funkcjonowaniem systemu bezpieczeństwa NATO, co ma znaczenie zarówno teoretyczne, jak i użyteczne.

Rozprawę doktorską Pani mgr Marty Moskal, stanowiącą indywidualny dorobek Autorki, w której pomyślnie został rozwiązany problem naukowy, zaliczam zatem do wartościowych opracowań o charakterze teoretyczno – empirycznym. Jednocześnie należy wskazać, że rozprawa wnosi nowe elementy w sferze społecznej w zakresie wpływu motywowania na pełnienie służby wojskowej przez żołnierzy.

4. Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska Pani mgr Marty Moskal na temat: „Motywacja żołnierzy do pełnienia służby w Sojusznicznym Dowództwie Sił Powietrznych NATO jako element kształtujący bezpieczeństwo międzynarodowe”:

- prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną mgr Marty Moskal w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie,
- wykazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez mgr Martę Moskal,
- stanowi oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze społecznej.

Wnoszę zatem o przyjęcie rozprawy doktorskiej Pani mgr Marty Moskal i dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Robert Sołde